

MILENKO JERGOVIĆ

## Ruta Tannenbaum

(REGÉNYRÉSZLET)



1943 tavaszán a Gunculić utca hercegkisasszonya – a házsám többet már nem érdekes – elvarázsolta magát, nem tudni, melyik és milyen isten segítségével, de láthatatlanná vált.

Olyan idők jártak, amikor a hercegkisasszonyok nem kívánhattak nagyobbat a láthatatlanságnál. Mondani sem kell, mennyi gőg szükséges egy ilyen kívánsághoz.

Ruta Tannenbaum volt a leggőgösebb a Gundulić utcában.

A négy méter magas mennyezetet dohányfüst felhőzte be. Apa dohányzott, mielőtt utazni vitték volna. Anya dohányzott, mielőtt utazni vitték volna. Még a nagypapa is dohányzott, de őt nem vitték el, ugyanis még az utazás előtt meghalt.

Ruta Tannenbaum tizenöt éves volt, és nem tehetett a mennyezet felhőiről. Igaz, hat hónapig élt alattuk, és félt is nagyon, ezért szeretett volna láthatatlanná válni.

Uh, milyen gőgös is volt!

Mikor érte jöttek, hogy utazni vigyék, Ruta Tannenbaumból már csak egy jobb lábfej maradt. Akkorra már ezen kívül mindene láthatatlanná vált.

De ez is valami, még mennyire, hogy valami, mondták az utazási iroda embelei, és elvitték Ruta Tannenbaum jobb lábfejét a teherpályaudvarig. A fehér hercegkisasszonyi ruha alatt meztelenül lépdelt egy aprócska lábfej.

Bizony, azt látni kellett volna!

Betették egy marhavagonba. Indulunk Indiába, gondolta Ruta Tannenbaum, oda, ahol a tehenek szent állatok. Már érezte is, hogyan nyaldos sőt jobb talpáról egy nedves tehénnyelv. Ekkor nevette el magát utoljára.

Gőgös volt és nem túl okos ez a hercegkisasszony, hiszen 1943 tavaszán ki más gondolt volna Indiára.

Nem, a vonat Lengyelországba ment. Sötét és bűzös volt, úgyhogy a láthatatlanság nem sokat segített a félelmen. Különbén is, miért gondolja egy hercegkisasszony, hogy láthatatlan, ha mindenki látja apró, jobb lábfejét!

Mondhatnánk, így élt egészen haláláig. És ez így is van. Ruta Tannenbaum nem juthatott el Indiába: valójában Lengyelországba. Valahol félúton tűnt el, elképzelvén, hogyan hatol át jobb talpán egy nedves tehénnyelv.

Milyen gőgös is volt ez a hercegkisasszony!

Nézd csak a ruhát, lehet, még mindig benne van. Hová bújhatott el Ruta jobb lábfeje?

## I.

1920-at írunk, Salamon Tannenbaum az Osztrák császárhoz címzett fogadóban ücsörög, amit vagy már két éve nem így neveznek, azonban senki, aki megfordul benne, beleértve Salamon Tannenbaumot is, nem nevezi a városi előljárók döntésének megfelelően Három szarvasnak. Hovatovább, mikor Salamon minden alkalommal eltalálva a fogast a terem egyik végéből a másikba hajítja kalapját, azt kiáltja – megjött Moni az osztrák császárhoz, és a jelen lévő korhelyek így felelnek neki – soká éltesse őt a Jóisten! És kezdetét veszi egy újabb délutáni tivornya, amilyen azóta van itt, mióta Petar király felszabadította Zágrábot. Nem azért isznak, mert valamit ünnepelnének, hanem azért, mert nincs jobb dolguk. Mintha várnának valamire, de senki sem tudja, valójában mire.

Azon a napon nem felelt senki Salamon Tannenbaumnak, mikor elhajította kalapját és felkiáltott – megérkezett Moni az osztrák császárhoz, hanem ki-ki saját stampedlijébe, korsójába meredve hallgatott, mintha Salamon itt se lenne, mintha be se lépett volna a vendéglőbe, mintha nem is ülne most az asztalánál, nem rágsálna kenyérhéjat, nem inna macedón masztikát és nem invitálná az asztalához őket, amolyan süketeket és vakokat.

– Na de emberek, mi van ma veletek? – kiáltotta.

Ekkor ketten hozzá léptek, az a magasabb és bajszosabb elkérte az igazolványát, az alacsonyabb, szürkébb és valahogy kalaposabb meg arcon köpte Salamon Tannenbaumot, még mielőtt a zsebéhez nyúlhatott volna. Nem kérdezte, miért ütlegetik a rendőrség pincéjében, sem akkor, sem később, mikor az a kettő szakszerűen és mesterien püfölte doronggal a talpait, ő pedig teli tüdőből üvöltött és jajveszékelt. Együgyűen folyton arra gondolt, milyen jó, hogy vastagok a falak, így senki sem hallja őt, nem kell szégyenkeznie az ismerősök előtt, üvölthet és nyüsziíthet, ahogy csak bír. Később nem hitték el neki, hogy nem tudja, miért verték meg.

Ej, Salamon, Salamon, az Úr által annyi ész sem adatott neked, mint amennyi sáfrány van a szegények kásájában!

Egyesek azt állították, öt nap múlva rá engedték ki, mások, hogy ez azért túlzás, és Salamon Tannenbaum már másnap kiléphetett a Zrínyi utcára a pincéből, azonban tőle hiába tudakolták, mi az igazság, semmire sem emlékezett, és hónapok múltán is Zágráb utcáin bolyongott, azt színlelve, hogy senkit sem ismer fel. Mindegy is, hogy öt napig verték vagy csak egy éjszakán át, oly szakszerű és mesteri munkát végeztek, hogy az összes bőr levált a talpáról. Végre valami hasznát vehette, hogy megtanult kézen járni. Máskülönben azon a napon Salamon Tannenbaum nem tudott volna hazamenni a Gundulić utcába.

Miközben ilyen nyomorult, szánalmas állapotban, három életre elég félelemmel telve feküdt az ágyban, nem láthatta, mi történik a vasútállomáson, márpedig az nem is kevés szerepet játszott a letartóztatásában. Nem láthatta, hogyan fut be a három nép himnuszának taktusára három vasúti kocsijával egy vonat az első vágányra, rajta a fiatal királyság trónörökösével, Aleksandárral, kíséreléssel, adjutánsokkal, admirálisokkal, különféle tiszti szolgálakkal, nemzetségfőkkel és a fiatal állam támogatóival. Mindezt a tarka, szigorúan uniformizált, parádés társaságot könnyes szemmel, izzadt kezében előre megírt beszédet szorongatva Matko Laginja horvát bán fogadta. Miközben a trónörökös leszállt a vonatról, a megrökönyödött Laginja bán reszketett a tavaszi napsütésben, döbbsen tapasztalta, hogy tenyerében szétfolyt a tinta, a papíron szétfutottak a betűk, és a kéz, amit az ünnepezt trónörökös felé kell nyújtania mocskos és alkalmatlan a kézfogásra. Mikor Aleksandar előtt találta magát, Laginja egy árva szót sem tudott kinyögni. Úgy nézett jövődöbéli királyára, mintha magát a halált látta volna.

Ezt, a Salamon megverésével majdhogynem felérő kínos helyzetet a bán felesége, egy mindig határozott és bátor asszony mentette meg. Félrelökte Laginját és így szólt a királyfihoz:

– Fenség! Nem kínáljuk kenyérrel és sóval, hiszen saját hazájába érkezett!

Ezzel, a később az állami protokoll kívánalmi szerint némileg felcícomázott mondatával a banné bekerült az iskolai olvasókönyvekbe, elhallgatva persze, milyen kellemetlen helyzetbe is keveredett a férje. Az elkövetkező évtizedekben az Aleksandar hazájáról szóló frázis a jugoszláv patriotizmus mércéjévé vált a horvát nép és nemzet, és annak fővárosa, Zágráb számára.

Ami Salamon Tannenbaumot illeti, neki eszébe sem jutott többet az osztrák császárt emlegetni, még ha a vendéglő nevében is, mely amúgy is gyorsan bezárt, a helyén pedig vaskereskedés nyílt, mert a többi vendég sehogy sem tudta megszokni az új nevet, és amikor Zágrábba fontos ember, valamilyen miniszter, királyi meghatalmazott vagy magas rangú tiszt érkezett, valamelyik korhely mindig kapott a talpára az osztrák császár miatt.

Attól fogva Salamon Tannenbaum nem hősködött többet, és amikor a fogas felé hajította kalapját, igyekezett háromból legalább egyszer hibázni.

Nyolc évvel később, nyár volt, hosszú menetoszlop araszolt felfele a Mirogoj felé, egy koporsót kísértek, melyben a nemzeti vezér, Stjepan Radić teste volt. A környék tele volt csendőrrel, civil ruhás ügynökökkel és mindenféle spicclivel, akiknek ez jó alkalmat kínált a szolgálati rangsorban való előlépéshez. Mindannyian azt lesték, vajon kiugrik-e a sorból király- és királynéellenes jelszót kiáltva valamelyik forradalmár, azonban semmi sem történt, unalmas volt az egész, legalább is ha a dolgokat rendészeti perspektívából szemléljük. Jajgatás hallatszott csak, ezer gumi-, bőr- és fatalp dobogása, ami csukott szemmel félelmetesebbnek hatott a király fenségének becsmérlésénél, vagy az államrend megdöntésére való

felbujtásnál, ugyanis a csukott szemű embernek és a vakoknak olybá tűnt, milliók jöttek el a temetésre, s minden egyes lépésükben kétségbeesés, harag, düh és bosszúvágy visszhangzik.

Nem tudni, milyen ügyben járt épp akkor a mirogoji kapunál Salamon Tannenbaum, de miközben ott állt, hol a kémeket és a csendőröket, hol a gyászoló tömeget nézte, kavaroztak benne az érzések. Amikor a sokaságra pillantott, ezer talp dübörgését hallotta, amitől megrettent, szíve kémekért és a csendőrökért dobbant, ám mikor a különös gyűlölettel teli szemekbe nézett, melynek nevében csontok roppannak és vér fagy meg az erekben, Salamon Tannenbaum átváltozott egy-egy a halott vezért gyászoló líkai vagy szlavóniai paraszttá, ki bátorságot gyűjtött összeszorított öklében. Ez a kétség, akár a tisztátalan lelkiismeret, örökre megmaradt benne. Salamon Tannenbaum úgy érezte, mindig is a rossz oldalon állt.

Néhány hónappal a nemzet vezérének temetése után Salamon Tannenbaum elhatározta, megkéri egy Mesnić utcai gyarmatáru-kereskedő lánya, Ivka Singernek a kezét. Ivka a nagy kereskedésben csak aprópénz volt. Elmúlt már harminc is, és pártában marad, ha nincs Salamon. Pedig nem mondhatni, hogy nem lett volna vonzó. Annyira törékeny és halovány volt, haja koromfekete, akár a leg-sötétebb éjszaka, olyan volt, akár egy spanyol vércsőpp az ilicai aszfalton. Övé volt a legmélyebb tekintet, mellyel valaha is Zágrábra pillantottak. Azokba a szemekbe azonnal beleszerettek a férfiak, a nők kigúnyolták, a gyerekek pedig valami miatt rettegetek tőlük. Gyermeki rémálmaikban megjelentek előttük, így azoknak, akik a húszas években az Ilica környékén születtek, egy életen át Ivka Singer volt a rettegés és borzongás mércéje. A gyermeki félelmek azonban nem magyarázzák, miért ment olyan későn férjhez. Nem, éppen ellenkezőleg, Ivka azért nem kelt el, mert azok a szemek annyira vonzották a felnőtt férfihadat, hogy az öreg Abraham Singer túl sokáig kereste számára a legmegfelelőbb férjet.

Túl hosszú lenne felsorolni Ivka Singer összes kérőjét, ám némelyiket közülük még sokáig emlegették, míg éltek Singerek és Tannenbumok, sőt kárörömmel még az ismerőseik is. Alighogy Ivka betöltötte a tizenötöt, megkérte kezét egy dubrovniki kereskedő, Mošo Benhabib, akivel vagy negyven éven át üzletelt az apja, így mondhatjuk, valamennyire barátok is voltak. Mošónak háza volt Dubrovnikban és Firenzében, birtoka Magyarországon, Szlavóniában és a Bánságban, annyira gazdag volt, amennyire egyetlen Singer sem lesz soha. Egyszer régen már nős volt, de az a fiatalság, az erő és a gőg ideje volt, így Mošo szinte észre sem vette, amikor Rikicája kilehelte a lelkét. Nem nősült meg többet, nem volt rá ideje a roppant sok munka miatt, ám amikor már közeledett a nyolcvanhoz, igaz, túl későn, de felfogta, hogy megöregedett, és vágyni kezdett valakire, aki átkíséri a túlvilágra, ám előtte még szül neki egy örökös.

– Nem élek én már sokat, nem kínozom hosszan a kicsikét, de annyi kincset hagyok rá, hogy az abesszin herceget is megvendégelheti – mondta Singer Abrahamnak.

Az apa nem tudott aludni ezen az éjszakán. Átvirrasztotta a következőt is. Abraham Singer nem aludt hét napon és éjszakán keresztül, végül aztán elment Mošohoz, és megmondta neki, a lánya nem hozzá való. Az nyugodtan fogadta a hírt:

– Én sem adnám egy vénséghez a lányomat – mondta Singernek –, nem haragszom rád, csak azt kívánom, hogy se te, se a szépséges lányod soha se bánjátok meg, hogy nem jött hozzám.

Nehéz lenne megmondani, mikor bánta meg először Abraham, hogy nem adta Ivkát Mošo Benhabibhoz, talán már egy hónapra rá, amikor Mošo váratlanul meghalt Dubrovnikban, s mivel nem volt senkije, és végrendeletet sem hagyott maga után, az egész vagyona az államra szállt, de lehet, hogy később, mikor már nehéz idők jártak.

Mošo Benhabib keserű emlék volt a Singer házban, ezért még tréfából sem emlegették soha azokban a háborús és háború előtti időkben, amikor összemoltt az egyik és felépült a másik császárság, amikor nem volt mit enni, pusztított a spanyol nátha, a betegség és a túlzott egészség miatt mindenütt aratott a halál, de a legrosszabb az volt, hogy sehova sem lehetett elmenekülni, elbújni, mert nem jutott pénz még egy harmadosztályú hajójegyre sem.

Ej, Mošo, Mošo, miért is nem halt meg egy évvel korábban, mielőtt háztűznézőbe jött volna, vagy élhetett volna még tíz évet, hogy ne is jusson eszükbe a gazdagsága...

Ivka első háború utáni kérője egy királyi szanitéc őrnagy, a belgrádi születésű, udvarias, csiszolt modorú Ismael Danon volt, de az öreg Singer őt is eltanácsolta, mert úgy tetszett neki, az őrnagy túlon túl nagyhangú, lehet, nem is annyira finom ember, mint amennyire ordít. Talán csak színlel, s amint elnyeri Ivka kezét, előjön belőle igazi, durva szerb énje. Akkoriban Singernek éppenséggel nem tetszett minden egyes felszabadító és egyesítő azok közül, kik előzőnlötték és sáros csizmáikkal bepiszkították a várost. Attól tartott, hogy az egyesülésből és felszabadulásból valami, még ismeretlen, de azért nagyon is valós és rettenetes gonoszság származik majd. Kikísérte Danon őrnagyot, felitatta Ivka könnyeit, hiszen a kicsike fülig belezúgott a délceg szerbiaiba, és csak amikor már késő volt, amikor az összetört szívű őrnagy kérvényezte áthelyezését Szkopjébe, Singer Abraham csak akkor tudta meg, miért is volt Ismael Danon olyan nagyhangú. Valahol Kajmakčalannál vagy Szalonikinél süket maradt az egyik, és félig süket a másik fülére egy gránátrobbanás után, azért ordibált, hogy meghallja saját hangját. Hát miért nem mondta el ezt akkor, zsörtölődött az öreg Abraham, nem adhatam hozzá a lányomat egy lármás paprikatermesztőhöz, üvöltötte, és önkéntelenül is felborított egy hatalmas narancsoládát. A narancsok szanaszét gurultak az üzletben az a négy nyomorult verőlegény és spicli lába között, kik még négy évvel

ezelőtt zöld kádereket hajkurásztak Zágrábban és környékén, most meg a legfőbb karadordević hívek voltak a városban.

– Egy fityinget se fizetek nektek – kiáltott feléjük Singer –, még ha rám gyűjtjátok a boltot, vagy beveritek a kirakatot!

Megszégyenülten sunnyogtak el más után kémkedni, valószínűleg számukra is furcsán hatott a gyűjtogatás és a kirakatbeverés. Még mindig nem jött el ennek az ideje, senki másnak, mint az öreg Abraham Singernek jutott csak eszébe, hogy egyszer eljöhet. Nehogy félreértés essék, nem volt ő amolyan prófétaféle, csak gyengék voltak az idegei, olykor-olykor becsavarodott, akárha morfiumos delíriumban lenne, és akkor olyan látomásai voltak, mint rajta kívül senkinek. Isten tudja, Abraham Singer melyik öreganyjától örökölte ezt a bolondériát, ezt a hisztériát, amiről végül elhíresült.

Egy-két évvel a félsüket órnaggal való incidens után a kérők sorában, kiknek neve és sorsa már rég kitörlődött, elkallódott mindenki emlékezetéből, megjelent a Singer család küszöbén Emil Kreševljak, egy kora harmincas ifjú, akit már ismert Abraham, ugyanis kirendelt papként hétszáz egyforma kandírozott gyümölcsös és birsalmasajt csomagot rendelt a boszniai szegények számára. Három napba telt összeállítani a csomagokat, minek után a főtisztelendő Kreševljak mindet kipakoltatott, majd mérte, mérlegelte, melyikbe mennyi gyümölcs és mennyi birsalmasajt van, hogy még véletlenül se kapjon valamelyik gyerek kisebb ajándékot a másiknál. Volt benne valami nehezen megragadható sötétség, amit Singer később a csupa jótettből fakadó roppant gonoszsággként jellemzett. További három nap kellett a főtisztelendő szüntelen felügyelete alatt Singernek ahhoz, hogy úgy állítsa össze a csomagokat, hogy az egyik se tartalmazzon több kandírozott málnabogyócskát a másiknál.

És erre néhány év múltán Emil Kreševljak tiszta selyem, párizsi szabású öltönyben, díszkendővel és gyémánt nyakkendőtüvel, kölnivízben úszva ott állt Abraham Singer előtt, és sorolta indokait, miért is kellene az öregnek hozzáadnia a lányát. Pedáns egyenletességgel, ahogy a gyümölcsöt és a birsalmasajtot is mérlegelte, és Singer igézve hallgatta őt, még ha tudta is jó előre, hogy ilyen emberhez nem adja Ivkát akkor sem, ha ők lennének az utolsó férfi és nő ezen a világon.

Emil Kreševljak a papi hivatást magasztalta. Az egy egész életre felelősségtudatra és rendszeretetre szoktatja az embert. Az Isten szereti a pedánsokat, ezt tanítják meg legelőbb a szemináriumokban. Az, hogy nem szolgálja már Istent, csak az ő dolga, nem tartozik másokra, még Emil legközelebbi hozzátartozóira sem. Ugyanaz a misztérium veszi rá az embert arra, hogy szolgálatba álljon, amelyik aztán rábírja, hogy visszakozzon, hogy ismét csak egy legyen a bárányok közül a nyájban, ravaszkodott Kreševljak, szövögette hálóját Ivka Singer körül.

Már akkor végigmérte őt, bűnös pillantásokat vetett rá, mikor a szegények csomagjaiért jött.

Amint a pap beismerte mindezt, valami keserű gyümölcs robbant és spriccelt szét Singer Abraham bensőjében. De nem szólt semmit, még olyan mogorva képet sem vágott, amelyet a gyomorfájós idegbajosok vágnak, mikor tavasszal és ősszel kiújul krónikus gyomorfekélyük. Ha lenne igazság, akkor most a püspöki orrhangon affektáló, kiugrott papot, aki olyan puhány, akár a rosszul dagasztott tészta, kipenderítené a házból, hogy többet vissza se merészkedne, hogy a gondolataiból és a szemeiből is kitörölné a lányát, ahogy a tiszta lélek törli a rossz, éjszakai álmot. Azonban nincs igazság, soha nem is lesz e város polgárai számára, mert ők sosem mondják ki, amit gondolnak, és ez minden boldogtalanságuk forrása. Ám hogy is lehetne igazság egy Abraham, egy senkiházi zsidó számára, ahogy azt az iszákos Rózsa mondta neki egyszer, amikor harminc év hitelezés után nem előlegezte meg többet mindennapi borát, amit persze sohasem fizetett ki. Ezért nem penderítette ki az öreg Singer Emil Kreševljakot, amikor az bevallotta, hogy még papként szemet vetett a gyermeklány Ivkára, aki miatt akkor még csak két-három kérő jelentkezett az apánál, hanem hagyta, hadd sorolja fel indokait, miért is kellene neki adnia a lánya kezét.

– Nehéz idők járnak, Singer uram – sóhajtott Kreševljak –, nehéz, nehéz, nagyon nehéz. De még nehezebb lesz – szökkent egyet, akár egy kiskakas, amitől egyből zavarba is jött –, főleg azoknak, akik hátat fordítottak Krisztusnak, és ön, bár jó ember, Singer uram, önmaga és családja becsületére válik, de tudja, hogy van ez, az emberek éheznek, mindenütt csak szegénységet látni, és az ilyen időkben az önökhöz hasonlóknak esnek áldozatul a legkönnyebben. Gondoskodnia kell védelemről, Singer uram, most itt az alkalom: én kinéztem magamnak Ivkát, miatta szegtem meg papi fogadalmamat, nem érdekel senki más. Ha beleegyezik, hogy hozzám jöjjön, ön is a mi Mindenhatónk színe elé járulhat, és senki nem tudakolja majd, kiféle, miféle, milyen vallású. Hozzám adja a lányát, és szabad ember lesz.

Meghallgatta az öreg Abraham Emil Kreševljakot, még ebédre is meginvitálta, a vasárnapi asztalnál Ivka mellé ültette, de nem adta hozzá a lányát.

– Maradhatunk barátok – mondta ebéd közben –, de ő nem önhöz való.

Kreševljak ráharapott egy csirke szárnyra és felköhögött, majd mondani akart valamit, de Singer áthajolt az asztal fölé, és megfogta a kezét:

– A csirkecsontocská rosszabb lehet a halszálkánál. Ne hagyja, hogy mindez az én lelkemen száradjon.

Kevésre rá, hogy elutasította a kiugrott papot, Hajim Abeatar diák személyében újabb kérő akadt. Abraham a családja felől érdeklődött, de ő azt mondta, az apja és anyja is meghalt, nincs közeli rokona, a távoliakkal pedig megszakított minden kapcsolatot. Nem volt semmije, egy szarajevói zsidó szervezet által folyósított ösztöndíjon kívül, de az rendszeresen érkezett, így nem lesz senkinek a terhére, míg befejezi tanulmányait és elkezd dolgozni.

– És miért is hagyjam a lányomnak, hogy hozzád menjen? – kérdezte tőle az öreg Singer?

– Azért, mert itt az ideje, hogy férjhez menjen – vonta meg a vállát az ifjú.

Őt megjegyezte magának, mert ő volt az egyetlen, aki semmit sem ígért, és semmit sem kért. Hajim sápadt, gyűrött arcú és görnyedt volt, se magas, se alacsony, az ember könnyen elfelejti őt. Soha senkinek, kivéve az őt támogató szervezetnek, nem volt terhére.

Ki tudja, talán ő lett volna a legmegfelelőbb ember Abraham lányának.

Aztán sokáig senki sem akadt, már a szomszédok is találgatták, mi baj lehet Ivka Singerrel, hogy még nem ment férjhez, amikor megjelent Salamon Tannenbaum.

KOLLÁR ÁRPÁD fordítása

